

СИСТЕМИ ОТ ЦЕННОСТИ В ОБРАЗОВАНИЕТО. АКСИОТОПИКА

Силвия Кръстева

Югозападен университет „Неофит Рилски“

Резюме. Концептуалните платформи в образованието и възпитанието стъпват върху основни ценностни модели, върху системи от ценности. За да можем обаче да обучаваме и възпитаваме в ценности, трябва да имаме видимост върху самата същност на ценностите и върху тяхната собствена система. Формулираме задачата за основаването на универсума на ценностите и за принципа на тяхното конституиране като висша реализация на човека. Аксиотопиката поставя проблема за ценностите в тяхната система и собствени места, топоси, в общия им универсум. Това търсене следва „априорното определяне на волята“ от И. Кант в „Критика на практическия разум“, но с цел да се формулира чистият аксиологичен принцип и оттук да получим таблица и ред на ценностите. Тя е основана върху безусловно ценното в категориалните полета на самите конституиращи човешкото искане ценности. Върху теорията за висшите мотивации на Е. Маслоу е изведено структуриране на областта на безусловно ценното в личностен и общочовешки план.

Ключови думи: образование; теория на ценностите; универсум на ценностите; аксиологичен принцип; таблица на ценностите; Кант; Маслоу

Поставянето на въпроса за ценностите неизменно цели да ни накара да потърсим отговора в изясняването на самата човешка същност, на проекта за човека в съвременната ситуация. Както И. Китова го дефинира: с настъпването на новото хилядолетие „всичко трябва наново да докаже аксиологическите основания на своето собствено съществуване“ (Kitova, 2019: 38). С още по-голяма сила това ново търсене се осъществява в сферата на образованието, което трябва да предостави основен ресурс и възможности за младия човек да формира и развие своята личност в пълния ѝ потенциал. Към запознаването и осмислянето на ценностите е ориентирана общата стратегия и учебителна платформа, заложена в *Наредба № 5 за общообразователната подготовка*¹⁾ на МОН от 2015 г., с която се планират целите, задачите и обхватът от дисциплини в учебителния процес на учащите се в средните

училища в България. Заложените компетентности стъпват върху осмислянето на ценностите, посочени в национален, социален и общочовешки план. В *Приложение № 1 – Изисквания за резултатите от обучението по „Български език“*, компонент „Литература“, етап прогимназиален, в *Специфичните цели на обучението по предмета на съответния етап* е дефинирано „Запознаване с моралните норми и ценности, формирани в историческото развитие на човешката цивилизация“, а задачите и очакваните резултати са базирани върху уменията на ученика да „различава основни ценности и норми“, за втори гимназиален етап – да „определя ценности и норми, проблеми и конфликти, заложи в интерпретацията на общочовешки теми“. В *Приложение № 10*, регулиращо обучението по учебния предмет „Философия“ в етап гимназиален, като основна компетентност, заложена в целите на обучението по предмета, е дефинирано „умение за ориентиране в ценности“, а в резултатите от обучението на ученика, в област на компетентност „Личност и общество“: да „разбира споделените ценности в общността“. В *Приложение № 11* по гражданско образование, етап втори: гимназиален, в област на компетентност „Идентичности и различия в обществото“ в резултат от обучението ученикът трябва да „анализира европейската култура и ценности“, в област на компетентност „България, светът и глобалните проблеми“ „да проектира решения на глобалните проблеми на човечеството“.

Вижда се значимостта на едно ценностно ориентирано обучение. За да можем обаче да активираме пълния потенциал на образователната стратегия, необходимо е основно проучване върху самото поле и съдържание на ценностите, както Е. Маслоу изисква: трябва ни една „Теория на ценностите“ (Maslow, 2001: 322). Тя трябва да отговори на въпросите – Защо са важни ценностите? Как те определят човешкото, как отговарят на най-съкровения стремеж и искания на човека, на неговото „пълно предназначение“ (Kant, 1992: 226). И оттук да можем да работим с проективния им потенциал, да извеждаме и ориентираме обучителната си работа по отношение на системи от ценности, особено в план на пълния им обхват към глобални общочовешки проблеми.

На тези въпроси е посветена настоящата статия. Тук ще се предложат основания на една обща концепция за ценностите, формирани с намерението да се работи за по-голяма видимост и функционалност върху полето на ценностите. Защото в съвременния ни дискурс те остават общо поставени имена, които ориентират нашата нагласа и работа по обучителните и възпитателните процеси, но нямаме яснота върху самото извеждане и образуване на ценностите, върху самата им същност и роля в човешкото самопроектиране и особено важно: върху техния ред и организация. За целта трябва да очертаем възможността за едно самостоятелно поле на ценностите. Тъкмо това ще поставим тук: на първо място, ще дефинираме самостоятелно поле

на ценностите – техния универсум, в който те могат да бъдат конституирани и в който всяка ценност трябва да намери своето място, своя *топос*. Така се ражда и основата на тяхна *топика* в този универсум, възниква и името на това търсене на мястото и реда му: *аксиотопика*. Цел на аксиотопиката е да се разработи възможността ценностите да имат свое място и начало, които да ги дефинират, но най-важното – своя обща подредба, която да ги отличава, да гарантира произхода им. В цялост обаче тази аксиотопика отвежда към търсенето на основността на ценностите, към техния общ принцип и същински смисъл. Проучването може да даде тяхната върховна подредба и да ги демонстрира като система от ценности. Задачата наистина е обхватна. Затова тук ще предложим основните рамки, в които тези проблеми могат да бъдат решени. Най-интересният резултат е, че от позициите на фундаменталното философско проучване можем да положим рамките на един такъв универсум на ценностите и да изведем очертанията на една универсална система на човешките ценности.

На първо място, изниква въпросът: кое обосновава аксиотопиката? Как да позиционираме универсума на ценностите, спрямо какво той е относим, какво проектира? Това са „най-дълбоките“ и върховни „пластове на човешката природа“ (Maslow, 2001: 239). Полагаме ценностите като „крайни“ и „най-висши цели“ (Maslow, 2001: 105) с формулировката на Е. Маслоу, на *искането* на човека, защото за човешката личност е важно „какви потребности има – и следователно, какво цени“ (Maslow, 2001: 239). Ценностите по същество трябва да определят „искането“ на човека, „Човешкото същество е искащо животно“ (Maslow, 2001: 68), със сполучливата формулировка на Маслоу. Тогава обаче ценностите имат фундаментална връзка с човешката „способност за желание или волята“ (Kant, 1974: 52), както Кант назовава в „*Критика на практическия разум*“ – втората фундаментална човешка способност, наред с познавателната, както „двете способности на духа“ (Kant, 1974: 38) определят самата същност на човека. Маслоу посочва тези фундаментални характеристики на „искането“: „Когато питаме какво искат хората от живота, питаме за самата им същност“ (Maslow, 2001: 105). Но според Кант ни трябва още по-ясен фундамент: „искането“, самото полагане на способността за желание или волята, трябва да се изведе върху принципи и напълно, а priori, върху чистите, несетивни и надопитни основания на неговите желания. Това според Кант трябва да е „априорно определяне на волята“ (Kant, 1974: 106) и за него това е единствено нравственото определяне на нашата воля, основано върху моралния закон, с който единствено се гарантира осъществяването ни като морални същества и така – като автономни и реализирани личности.

Кант дава чисто формална дефиниция на моралния закон: „Постъпвай така, че максимата на твоята воля да може винаги да важи същевременно

като принцип на едно всеобщо законодателство“ (Kant, 1974: 64). Но не може ли да опитаме да изведем едно съдържателно априорно определяне на волята. Исканията и желанията на човека могат да се дефинират спрямо най-висшите цели на човека, а както посочихме по-горе, тези искания би трябвало в най-високото си поставяне да целят постигането на пълното предназначение на човека. Тогава можем да поставим проблема за един чист аксиологичен принцип на способността ни за желание, като равним с „един чист практически принцип“, основан върху понятията ни за добро и зло (Kant, 1974: 106). Той би трябвало да даде и да гарантира универсалността и ултимативността на искането ни като човешки същества. И това искане, както посочва и Маслоу, трябва да цели „постигането на най-висшето, на което сме способни“ (Maslow, 2001: 239). Този аксиологичен принцип задава априорното определяне на волята: с определяне във висш смисъл на потребното за човека и за неговото върховно предназначение и развитие. Оттук трябва да се определят самите „необходими потребности на човешките същества“ (Kant, 1974: 106) и върху тях да се конституира безусловно ценното, с чието удовлетворение и постигане да имаме пълноценно реализирана и развита човешка личност. Универсумът на безусловно ценното в неговата аксиотопика ще даде пълното определяне на чистата воля като върхово човешко искане. С това и аксиотопиката гарантира ценностите в тяхната важност и ултимативен смисъл и ги разглежда като структуриране и проектиране на собствената сфера на волята като човешка способност.

Аксиотопиката трябва да отиде по-нататък – как ще се структурира универсумът на ценностите. Това предполага да се определят основните ценностни полета, които го изпълват. Те са обаче от последен мащаб, като тоталните сфери на безусловно ценното, които да дадат вътрешната конститутивна топка на универсума на ценностите. Това би трябвало да са самите висши ценности като последни категории на безусловно ценното в изпълнение и развитие на чистия аксиологичен принцип. Тук отново ще последваме Имануел Кант, който в „Критика на практическия разум“ извежда „катеориите на свободата“, които трябва да определят чисто волята в нейната обща „форма“ (Kant, 1974: 106). Кант се основава на своето систематично деление, изведено и демонстрирано в неговата Таблица на съжденията (Kant, 2013: 135) и съответстващата ѝ Таблица на категориите (Kant, 2013: 141) в „Критика на чистия разум“, в четири генерални дяла: количество, качество, отношение и модалност. Тези дялове подразделят всяка една област, като Кант специално подчертава ползата на това подразделение за „практическите изследвания“ (Kant, 1974: 108). Но за да се сведат чистите логически категории до практически, трябва да се смени техният „обект“ (Kant, 1974: 106), в „Критика на практическия разум“ това са априорните основания за действията на волята. Само чрез това систематич-

но подразделение може според Кант да се даде „редът“ на практическите категории (Kant, 1974: 106). Кант подчертава, че редът на категориите за свободата върви от „сетивно обусловените“ към онези, които като „сетивно безусловни, са определени само от моралния закон“ (Kant, 1974: 107). За практическите категории на свободата може да се определи, че са изведени систематично, т.е. те покриват цялата област на волята, от страна на нейната форма, с което са и нейни определящи, но и конституиращи основания. На второ място, самите практически категории имат свой ред, който трябва да положи първоначалната категория и оттук да съблюдава все по-плътно доближаване на категориите в техния генезис до върховния принцип и неговото пълно реализиране.

Редът на категориално ценното трябва да премине през четирите дяла от Кантовата таблица на категориите за свобода, както те залагат и разгръщат тоталното априорно съдържание на чистата воля в нейните върховни искания. Тук излиза въпросът от какво начало да се върви в тяхното генериране. Възниква и решението за самото дефиниране на ценностите. Във върховния им топос ценностите са чисти категориални проективи, категориални полета, които структурират и извеждат безусловното за човека. Това е безусловното искане на волята: да се постигне висша реализация на човека по потенциал и предназначение. Ето и решението на началото – в основата е самото човешко същество, човешката личност с нейната автономност и уникалност, както това постулира и Маслоу: „поставяне на човека в центъра“ (Maslow, 2001: 102). Тогава обаче трябва да изменим началния дял на Кантовата таблица, традиционно започваща с количеството, като поставим в начален дял качеството и го дефинираме като Първото ценностно поле: с основното извеждане на ценностите спрямо самата човешка личност.

Първият дял на ценностния универсум е върху генералната категория на качеството. Нейното ценностно ядро е самата човешка личност, човекът, взет като индивид сам по себе си. И ако приложим Кантовия принцип за субективно и обективно подразделение, обоснован спрямо „всички възможни определения на волята“ като „практически материални основания в принципа на нравствеността“ (Kant, 1974: 76) (независимо че Кант въвежда в Таблицата на категориите на свободата и трета, синтетична спрямо първите две категория), за да имаме обхват под ценностите категории, то ще имаме като ценности, от чисто субективната страна, качествата на самия човешки индивид. От обективна страна, това ще са нравствените и социално значими добродетели, които определят значимостта на човека и го предопределят като нравствено и социално ангажирано разумно същество. Като безусловна ценност този първи дял излъчва генералната ценност на уникалната човешка личност сама по себе си.

Вторият дял – на количеството, обхваща самото човешко съществуване, насочеността на човешкото същество спрямо външния свят. Тук е обхванато всичко онова, което поставя самият човек спрямо своя живот, спрямо другото, различното във външната за него среда. Откъм чисто субективните аксиологични основания, това ще е полето на ценностите, свързани с житейския път на човек, със самото му съществуване. В обективен план, това е ценностно поле, в което за ценност се поставя различното от човека, природното, битийното, което също може да бъде издигнато в ценност. Този втори, количествен дял на аксиотопиката, излъчва безусловната ценност на живота, на природното, на тяхната неприкосновеност, защита и подкрепа.

Третият категориален дял е на отношението. Това е основно отношение на човека спрямо другите хора, спрямо другото, различното, но въведено в общност. От субективна страна, това са общностите, изградени върху тесни, родови връзки. От обективна страна, това е обединението на хората до общността на всички хора, или още всякакви обединения, основани на надприродни връзки. Универсалното ценностно ядро тук е конституирането на общността на всички хора, на човечеството, като безусловна ценност, а в универсален план – общността на всички (разумни) същества изобщо.

Четвъртият категориален дял вече трябва да е в съгласие с върховния аксиологичен принцип. Този дял трябва да излъчи универсалните, висши ценности за всички хора, за всяко едно разумно същество изобщо. И да определи исканията за осъществяване на „върховното предназначение на човека“. Субективно взети, това са исканията за върховно осъществяване на човека и на човечеството изобщо. Това са висшите цели на човека, които се гарантират чрез развитието на духовния му и интелектуален потенциал. Това е, от субективна страна, духовният хоризонт на човешкото същество и на човечеството, като цяло. От обективна страна, това трябва да е самото върховно ценно, спрямо което всеки един човек и цялото човечество са положени – възможността да имаме абсолютен, отворен хоризонт за самоопределяне и развитие, за излъчване на максимума във всяко едно отношение (с позоваване на формулировката на Кант за абсолютното) (Kant, 2013: 335). Универсалното ценностно ядро тук е самоопределянето на човека и на човечеството по отношение на абсолюта, на върховното като винаги отворената възможност за развитие, прогрес и изграждане на нова, по-широка общност и взаимен свят, на стремежа към „его-трансцендиращото“, с термина на Е. Маслоу (Maslow, 2001: 324), в абсолютен смисъл и търсене.

Изведените категориални области, които чертаят една Таблица на ценностите, могат да се приемат за систематична топка на ценностите. Това означава, че в основата си те полагат безусловно ценностно ядро, което е и основата за генериране и извеждане на възможните ценности в рамките на съответното поле. В общия си ред категориалните ценностни полета след-

ват безусловната ценност на човека и живота, което е истинският извор на ценното, което да признае приоритета на самото разумно и волево човешко същество, като, разбира се, развие сферата на ценностите и към другото, различното, надхвърлящото строго човешкия свят. В реда си категориалните области навлизат в сферата на безусловно, върховно ценното, което е и техният собствен телос, върховно осъществяване, тъй като това, което дефинираме като върховно ценно, ги демонстрира и гарантира, а то е и което трябва да отговаря изцяло на чистия аксиологичен принцип в полагане на ценностите въобще.

Затова от особена важност е по-детайлното навлизане в тази последна, поддържаща и свръхнасочваща ценностите сфера. Това е сферата на универсалните общочовешки ценности. За да я структурираме в общия ѝ план с основните ценностни топоси, които я залагат, ще се опрем на теорията на Маслоу за висшите сфери на мотивацията. Маслоу обвързва „базовите потребности“, или още „фундаменталните цели“ (Maslow, 2001: 71) на човека, с дълбоките и изключително силни мотиви, които активират човека и ръководят неговия живот и личностно развитие. Маслоу създава цялостна теория за строежа на базовите потребности, която стои в основата на неговата теория за мотивацията. Нека отбележим, че самият произход на термина мотивация е във философската система на Артур Шопенхауер, А. Чолакова посочва формулировката на Шопенхауер за интелекта като „медиум на мотивите“ (Cholakova, 2013: 61), а така и мотивацията на човешкото същество се свързва с висшата сфера на човешката интелектуална дейност.

Базовите потребности на Маслоу са организирани в „йерархия“, която следва реда от физиологичните потребности към висшите потребности, съответно задаващи и висши мотивации: потребностите от „храна, сигурност, обич и уважение“ (Maslow, 2001: 79). Към най-високите мотивации отвежда последната в общоприетия ред: потребността от себеактуализация, дефинирана от Маслоу като „желанието на човека... да стане всичко, на което е способен“ (Maslow, 2001: 91). Себеактуализацията насочва човешката мотивация към собствения вътрешен потенциал на човека, като същевременно го трансцендира, извежда го от затварянето в собствената сфера на искането и го насочва към искане в безусловен смисъл, спрямо себереализирания, които са над собственото му ограничено съществуване. И това е едно завършване на йерархията на базовите потребности към истински трансцендиращите човешката личност потребности в теорията на мотивацията на Маслоу, което е пренебрегнато в популярното ѝ представяне като „пирамида на потребностите“.

Като базова потребност, вече полагаща и структурираща висшите мотивации, Маслоу посочва „базовите познавателни потребности“, „желанието да знаеш и да разбираш“ (Maslow, 2001: 92). Такава една висша мотивация

се основополага от базова ценност и това е искането за знание, за пълното развитие на интелекта на човека, като основа за реализиране на пълния му потенциал. Зад тази универсална и мощна ценност стои историята на самото човечество, т.е. знанието и стремежът към знание са и общочовешка универсална ценност. Този огромен стремеж и жажда за сдобиване с познание е родил нуждата да се обособи самото изследване на човешките възможности за познание. Както А. Чолакова посочва в своето изследване, шотландският философ Дж. Фериър е един от пионерите на тази област. Фериър използва термина *епистемология*, за да определи „сферата на това, което познаваме“, но самата потребност да обхванем всичко, е дефинирана от Фериър с още едно допълнително поле – то е „сферата на това, което не познаваме“ (Cholakova, 2016: 361). А. Чолакова посочва и термина на Фериър за това допълнително поле, като *агнотология*, позволяващо да се обхване всичко за знанието, включително и поривът към непознатото, „Така незнанието се явява съзнателно игнорирано знание, до което достъпът ни винаги е свободен“ (Cholakova, 2016: 362). В общото поле на универсалните ценности знанието, като ценност, генерира своя самостоятелна категориална област. И ако следваме Е. Маслоу, знаниевата област начева и отваря общото поле на духовната и интелектуална сфера на върховно ценното.

Според Маслоу съществува още една базова потребност, която отвежда към висшите мотивации. Това е следващата „базова естетическа потребност“, като „потребност от ред, симетрия, завършеност“ (Maslow, 2001: 96). Тази огромна нужда от естетическа реализация основава върховната ценност на красотата и въобще на изкуството и на естетическата дейност. Всъщност чрез тях човек получава още една възможност да осмисли себе си и своята реализация в света: в създаването и преживяването на „общата картина на света“ човек е „провокиран да сподели и преосмисли своето собствено съществуване“ (Kitova, 2019: 44). Чрез изкуството човек има опорна точка наново да осмисли себе си и света, да генерира техните идеални черти, като това е и основа, идеал, телос, спрямо които той да развие и усъвършенства себе си, а и още да пресъздава и така сам да генерира новото, да сътворява ново свое съществуване в света. Ролята на изкуството и оттук на безусловната му ценност за човека, демонстрира топичността на универсално ценностното. Това е възможността на човека да сътвори смисъл, да създава въобще, да трансцендира така спрямо себе си, защото само така би могъл да се разгърне в своя пълнен творчески потенциал, да изпълни своето върховно себеосъществяване.

Ето как човекът навлиза в една самостоятелна духовна сфера, конституирана вече като независима спрямо неговите чисто субективни потребности, като едно „интелигибилно поле, в което човек едновременно изпитва стремежите на разума си и може да достигне най-високите трепети на чувството

за възвишено, едновременно излизайки над съществуващото и оставайки в същността на битието“ (Krumova, 2016: 415). При Маслоу също може да се намери една съответстваща на тази насоченост базова потребност: това е „потребността от култура“ (Maslow, 2001: 322) – духовно-интелектуалната област на всичко, създадено от човечеството, като отминали цивилизации и техните най-високи постижения, духовно-интелектуалните образци, модели и стремления на дейностите и световите на човешките общества. Телосът тук е самото полагане на общата духовна история на човечеството, като общо, целокупно движение към развитие и към създаването на една глобална общност на всички хора. Тъкмо това е и Кантовото виждане за крайното предназначение на човека: да се създаде общността на всички хора като „световно гражданско общество“ (Kant, 1992: 233). Ценността на самото съдържание на тази всеобща духовно-интелектуална област, събрала целокупните постижения на човечеството и пазеща, генерираща и пренасяща неговия всеобщ прогрес, е също огромен източник за съпреживяване и осмисляне на съществуването от всеки един човек. Затова и тази универсална ценност изисква да се възпитава у всеки човек потребност да я познава, да се докосва до огромната ѝ съкровищница, но и да има живото чувство и отговорност, че е неин актуален наследник и продължител.

В цялото на духовно-интелектуалната традиция и телос на целокупното човечество се открива полето на самото върхово ценно. То проектира отворения хоризонт пред човека, пред цялото човечество в търсенето на „онзи най-всеобхватен смисъл на съществуването“ (Krumova, 2016: 416). Това е генерирането на надчовешкия хоризонт, може и да се даде като изправяне на човека пред абсолютното и като цел и изследване и постигане, и като върховност на искането да обозрем всичкото и да се свържем с него, сублимирайки самата върховна цел на нашата същност. И тук можем да се опрем на мотивационната теория на Е. Маслоу. За него здравата и пълно себеосъществилата се личност „се отъждествява с някаква его-трансцендираща кауза или мисия“ (Maslow, 2001: 323). Тази насоченост на оформената личност може да се определи също като базова потребност от най-висш порядък – като насоченост към висшата крайна цел, към онова, което надхвърля тясно човешкото и изисква създаване на върховен смисъл, на ново всеобщо съдържание, на нов идеал, но единствено съобразно с общочовешки дължимото, подкрепено от искането на върховния аксиологичен принцип и в съизмерването с универсалните ценностни ядра в една обща систематична аксиотопика.

Такива дотук са собствените проективни топоси на последния дял от аксиотопиката, делът на универсално общочовешки ценното. Тук пак се потвърждава общият телос, заложен в Кантовите категории на свободата от „Критика на практическия разум“, за поддържащия и конституиращ цялото подразделение телос спрямо последния четвърти дял, в съгласие с

чистия априорен практически принцип. Това означава, че и самите категориални полета имат своя предел и насоченост спрямо върхово ценното. Оттук и собствената структура на една ценност трябва да указва, да посочва своя произход от собственото си универсално ценностно поле и да има също така своето отнасяне, крайно определение спрямо върхово ценното. И когато обучаваме някого или развиваме самото съдържание на една ценност, трябва да имаме ясна видимост за нейното собствено поле и за отношението ѝ към върхово ценното.

Както Маслоу потвърждава, всяка една пълноценно оформена личност има своя „система от устойчиви ценности“ (Maslow, 2001: 324). Вече в светлината на аксиотопиката това ще означава, и дори ни задължава, да имаме обхващане и овладяване, осмисляне на ценности от всички категориални полета. А ако аксиотопиката слезе надолу, към изграждането на самия регистър на ценностите в генералните категориални полета, то системата от устойчиви ценности, генерирана у индивида, трябва да има осмисляне и приемане на ценности по целия регистър. Ето така можем и да правим „ценностна скала“ на една личност или да проектираме системата от собствените ѝ изповядвани и съблюдавани ценности. Систематично разгърнатият регистър от ценности по аксиотопиката ще проектира базовия строеж на пълноценната личност, разгърната ценностно и с оглед на висшите мотивации, а така и като реализирала най-дълбоките пластове и възможности на човешката същност.

Накрая няма как да не коментираме проблема за едно ценностно съждение. То трябва да се построи върху полето на аксиотопиката. Да може да изведе своето *основание* за декларираната ценност в самото ѝ категориално поле, т.е. спрямо ценното от безусловен мащаб. Затова и неговата структура трябва да се изкачва нагоре, по определящите основания до безусловно ценното. И така да уплътнява структурата на декларираната ценност спрямо категориалното ѝ поле и спрямо върхово ценното. С това ценностното съждение трябва да владее топоса на изказаната ценност в общия универсум на ценностите и да отговаря за своята връзка с последното основание – за върховно ценното.

С разгръщането на аксиотопиката се демонстрира, че и общият проблем за съдържанието и реда на ценностите може да има решение. И то трябва да бъде търсено, тъй като ценностите не са просто утопични съдържания или емпирично намерени ползи, а засягат самия категориален проект за човешкото, за оформянето, разгръщането и мотивацията на човешката личност, на безусловното ни искане като волеви същества. Ценностите са категориални проективи, които са основата за конституирането на нашата човешка същност и за пълноценното ѝ себеосъществяване. Предложената систематика и топка на ценностите може да бъде решена по друг начин, но с основните принципи

и организация на общото мотивационно и волево съдържание на човешката личност и общо на човечеството като колективен субект. Ако обаче систематичната аксиотопика е демонстрирала своята необходимост и вътрешна организация, то предстои важната следваща задача: да се развие и попълни систематичният ѝ регистър в дълбочината и обхвата на целокупния личностен и общочовешки проект на съвременната ни глобална цивилизация.

БЕЛЕЖКИ

1. Наредба № 5 от 30 ноември 2015 за общообразователната подготовка, в сила от 8 декември 2015 г., издадена от МОН, обн. ДВ, бр. 95 от 8 декември 2015 г.; <https://mon.bg/bg/59>

ЛИТЕРАТУРА

- Кант, И. (1974). *Критика на практическия разум*. София: БАН.
- Кант, И. (1992). *Антропология от прагматично гледище*. София: Св. Климент Охридски.
- Кант, И. (2013). *Критика на чистия разум*. София: Проф. Марин Дринов.
- Kitova, I. (2019). Tentatives in the Theory of Cinema Communication – Ideas, Grounds, Contextual Paradigms. *Filosofiya/Philosophy*, 28 (1), 29 – 49.
- Крумова, Н. (2016). Параметри на Ероса между несъзнаваното и трансценденталното, *Философия*, 25 (4), 409 – 417.
- Маслоу, Е. (2001). *Мотивация и личност*. София: Кибеа.
- Чолакова, А. (2013). Специфика и проблематика на каузалността при Шопенхауер. *Философия*, 22 (1), 53 – 64.
- Чолакова, А. (2016). Епистемологията и агнотологията на Джеймс Фериър – Отвъд знание – незнание. *Философия*, 25 (4), 356 – 367.

REFERENCES

- Cholakova, A. (2013). Specificity and Problems of Causality in Schopenhauer. *Filosofiya-Philosophy*, 22 (1), 53 – 64 [In Bulgarian].
- Cholakova, A. (2016). James Ferrier's Epistemology and Agnotology – beyond Knowledge and Ignorance. *Filosofiya/Philosophy*, 25 (4), 356 – 367 [In Bulgarian].
- Kant, I. (1974). *Critique of Practical Reason*. Sofia: BAN.
- Kant, I. (1992). *Anthropology from a Pragmatic Point of View*. Sofia: St. Kliment Ohridski.
- Kant, I. (2013). *Critique of Pure Reason*. Sofia: Prof. Marin Drinov.

- Kitova, I. (2019). Tentatives in the Theory of Cinema Communication – Ideas, Grounds, Contextual Paradigms. *Filosofiya-Philosophy*, 28 (1), 29 – 49.
- Krumova, N. (2016). Parameters of the Eros – between Unconscious and Transcendental. *Filosofiya-Philosophy*, 25 (4), 409 – 417 [In Bulgarian].
- Maslow, A. (2001). *Motivation and Personality*. Sofia: Kibea.

SYSTEMS OF VALUES IN EDUCATION. AXIOTOPICS

Abstract. Conceptual platforms in education are founded on basic value models, on systems of values. If we want to educate in values, we must have certain visibility on the very essence of values and on their own system. In order to solve this problem, we must find out and establish the universe of values as their own region and deduce the grounding principle of their constitution. From this perspective, their role in the total project of humanity has to be highlighted. We offer the axiotopics as the deduction of values in their system – each of them with its own place, topos, in their universe. This search follows “the a priori determination of the will”, as the practical capacity, which Kant develops in Critique of Pure Reason. The goal although is different: to formulate the pure axiological principle and to deduce the table of values. This table is grounded on the valuable in unconditioned sense in the categorical fields of values which constitute the human wanting as such. The area of valuable in unconditioned sense is deduced and structured on Maslow’s theory of higher motivations as a sublime realization of a person and of the entire humanity.

Keywords: education; theory of values; universe of values; axiological principle; table of values; Kant; Maslow

✉ **Dr. Silviya Kristeva, Assoc. Prof.**

Researcher ID: F-8935-2014

South-West University “Neofit Rilski”

Blagoevgrad, Bulgaria

E-mail: silvia_kristeva@swu.bg